

BROEDVOGELS VAN WATERLAND-OOST IN 1993

Rob L. Vogel (SOVON)

Veel vogelaars mogen in het voorjaar graag een dagje Waterland 'doen'. Wat is er ook mooier dan op een mooie aprilochtend over de bedauwde graslanden van Waterland te turen, wanneer de eerste zonnestralen deze een gloedvolle kleur geven. Groepjes Grutto's jakkeren luidruchtig door het luchtruim en de kolderieke baltsvluchten van de Watersnip kunnen op weinig plaatsen zo mooi worden bewonderd als in De Munt in Waterland. Het meest spectaculair zijn misschien wel de groepen weidevogels die geagiteerd een Bruine Kiekendief achtervolgen, die de euvele moed heeft gehad hun territorium binnen te dringen. Vooral Grutto en Scholekster wedijveren wie van hen de meest vermetelee aanvallen op de snoodaard durft uit te voeren. Nog is Waterland rijk aan weidevogels, maar donkere wolken pakken zich samen boven het gebied. De grondwateronttrekking neemt steeds grotere vormen aan en de graslandpercelen worden steeds vroeger gemaaid. Voorlopig behoort Waterland nog tot de beste weidevogelgebieden van Nederland. Dit komt mede door het zorgvuldige beheer van Staatsbosbeheer (die veel reservaten in het gebied in eigendom heeft), terwijl ook het Samenwerkingsverband Waterland goed werk verricht. Staatsbosbeheer heeft een professionele inventariseerder van het SOVON-bureau gevraagd om de ruim 600 ha aan Relatienotagebieden op broedvogels te inventariseren. Ten aanzien van planning en evaluatie van het beheer is het namelijk belangrijk om over gedetailleerde gegevens te beschikken van weidevogels. Behalve voor weidevogels is het gebied van belang voor broedvogels van moeras en waterkant, zodat deze ook zijn onderzocht. Het veldwerk werd behalve door de schrijver van dit artikel uitgevoerd door Ton Pieters (SBB). Deze bijdrage is een verkorte weergave van het SOVON-rapport over deze inventarisatie (Vogel 1994).

Gebied

De veen-klei graslanden van Waterland-Oost liggen ten oosten van de N 247 (Amsterdam-Broek in Waterland-Monnickendam) en worden in het noorden begrensd door de Purmerringvaart, in het oosten door Gouwzee en IJsselmeer en in het zuiden door Amsterdam en het IJ. Binnen Waterland-Oost zijn alleen de Relatienotagebieden en de buitendijkse SBB-bezittingen langs de Gouwzee onder de loep genomen. Voor Nederlandse begrippen is de doorsnijding met wegen nog steeds gering. Behalve de lint-bebouwning van

Zuiderwoude en Holysloot bevindt de meeste bebouwing zich langs de IJsselmeerdijk.

Het gebied omvat uitgestrekte graslandgebieden die worden doorsneden door open water; de zogenaamde Dieën en Ae's. De graslanden zijn kruidenarm met naast Engels raaigras ook timothee, veldbeemd, ruwbeemd en beemlangbloem. In vochtiger graslanden komen witbol, geknikte vossestaart, rood zwenkgras, liesgras en fioringras veelvuldig voor (Anonymus 1990). De graslandpercelen worden van elkaar gescheiden door een netwerk van sloten die in breedte variëren van één tot drie meter. Langs de slootranden is amper oevervegetatie aanwezig. Dit is wel het geval langs de Dieën, Ae's (smalle rietvegetatie met soms een verlandingszone van zegge en liesgras).

Beheer

In een Relatienotagegebied staat de overheid een op natuur en landschap afgestemd grondgebruik voor. Een derde deel van de onderzochte Relatienotagegebieden is reservaatgebied. Hier wordt ernaar gestreefd om alle gronden op termijn te verwerven en in beheer te stellen van natuurbeschermingsorganisaties, in dit geval SBB. Hieraan voorafgaand kunnen boeren op basis van vrijwilligheid een beheersovereenkomst afsluiten. Dit houdt in dat het gebied een landbouwfunctie zal behouden maar dat de bedrijfsvoering tevens gericht is op behoud van natuur en landschap.

Werkwijze

De inventarisatie werd uitgevoerd volgens de richtlijnen van het SOVON-broedvogelonderzoek (van Dijk 1993). Zo'n één tot twee uur voor zonsopgang werd gestart bij de moerasedementen. Na zonsopgang werd begonnen met de kartering van weidevogels, waarbij moerasvogels 'en passant' werden genoteerd. Vaak is ook langs de oevers van de Dieën en Ae's gevaren om moerasvogels in te tekenen. Weidevogels werden tijdens de eerste ronde op kaarten ingetekend door alle percelen systematisch af te speuren op nestelende weidevogels vanaf de IJsselmeerdijk, wegen of karresporen (deels vanuit een terreinauto). In onoverzichtelijke gebieden werden de percelen betreden. Tijdens de tweede ronde stond het gras al hoog, zodat meer insteken in de percelen noodzakelijk waren. Kievit en Grutto werden, in tegenstelling tot de andere weidevogels, alleen op de eerste en tweede ronde (tot en met 12 mei) gekarteerd omdat er later (geringe) verplaatsingen optreden ten gevolge van maaien en aanwezigheid van predatoren. De veldbezoeken vonden plaats op 17 dagen in de periode half april-begin juli.

Tabel 1. Aantal paren van de integraal gekarteerde soorten in Waterland-Oost (612 ha). N = aantal paren, N/100 ha = dichtheid per 100 ha, excl. open watervlakten. Betekenis Rode Lijst (RL) motieven: A = internationale betekenis, B = sterk bedreigd, C = bedreigd, D = kwetsbaar, - = geen Rode Lijst-soort.

RL	Soort	N	N/100 ha
-	Fuut	55	9.2
B/D	Roerdomp	1	0.2
-	Knobbelzwaan	15	2.5
-	Grauwe Gans	44	7.3
-	Nijlgans	1	0.2
-	Bergeend	10	1.7
-	Smient	2	0.3
-	Krakeend	82	13.7
-	Wintertaling	5	0.8
-	Wilde Eend	188	31.3
C	Zomertaling	9	1.5
-	Slobeend	64	10.7
-	Tafeleend	3	0.5
-	Kuifeend	14	2.3
-	Bruine Kiekendief	6	1.0
-	Torenvalk	6	1.0
-	Fazant	29	4.8
-	Waterral	4	0.7
-	Waterhoen	30	5.0
-	Meerkoet	175	29.2
-	Scholekster	99	16.5
D/A	Kluut	1	0.2
D	Bontbekplevier	1	0.2
-	Kievit	316	52.7
B	Kemphaan	16	2.7
C	Watersnip	34	5.7
C/A	Grutto	501	83.5
C	Tureluur	145	24.2
-	Kokmeeuw	250	+
C	Visdief	50	+
-	Koekoek	13	2.2
-	Ransuil	2	0.3
-	Veldleeuwerik	86	14.3
-	Graspieper	35	5.8
-	Gele Kwikstaart	39	6.5
-	Blauwborst	7	1.2
-	Sprinkhaanrietzanger	3	0.5
C	Snor	7	1.2
C	Rietzanger	128	21.3
-	Bosrietzanger	17	2.8
-	Kleine Karekiet	453	56.6
B/D	Grote Karekiet	5	0.8
-	Spotvogel	11	1.8
-	Braamsluiper	2	0.3
-	Grasmus	9	1.5
B/A	Baardmannetje	4	0.7
-	Ekster	7	1.2
-	Zwarte Kraai	10	1.7
-	Putter	6	1.0
-	Kneu	15	2.5
-	Rietgors	227	37.8

Resultaten

In 1993 werden twee soorten kolonievogels (Kokmeeuw en Visdief) vastgesteld, 21 soorten die kenmerkend zijn voor water- en moerasgebieden, 13 weidevogelsoorten en 15 soorten van ruigten of kleinschalige landschappen (tabel 1). Liefst 13 soorten broedvogels van Waterland-Oost komen voor op de Rode Lijst (Osieck & Hustings 1994).

In alle delen van Waterland-Oost bereikten weidevogels een hoge dichtheid. De flinke concentratie Kieviten en de graslandzangers (Veldleeuwerik, Graspieper en Gele Kwikstaart) in de Rijperweeren-Barnegat sprong in het oog, evenals de voorliefde van de Watersnip voor het gebied De Munt. De buitendijkse moerassen boden een thuishaven aan vrijwel alle in het gebied vastgestelde moerasvogels. Roerdomp en Bruine Kiekendief hadden een voorkeur voor de rietmoerassen langs de Gouwzee, in tegenstelling tot de Grote Karekieten die juist langs de Dieën en Ae's voorkwamen, op plaatsen met zwaar oeverriet.

Enkele aansprekende soorten

Het voert te ver om in dit artikel alle soorten te bespreken, vandaar dat we het bij drie voorbeelden laten.

Kemphaan (16 paar)

figuur 2

De telling heeft betrekking op waargenomen vrouwtjes in mei. Begin juni arriveerden de eerste groepen pleisterende Kemphanen alweer uit noordelijker streken. In het Relatienotagebied kwam de soort voor in de Peereboom en ten noorden van de Rijperweg.

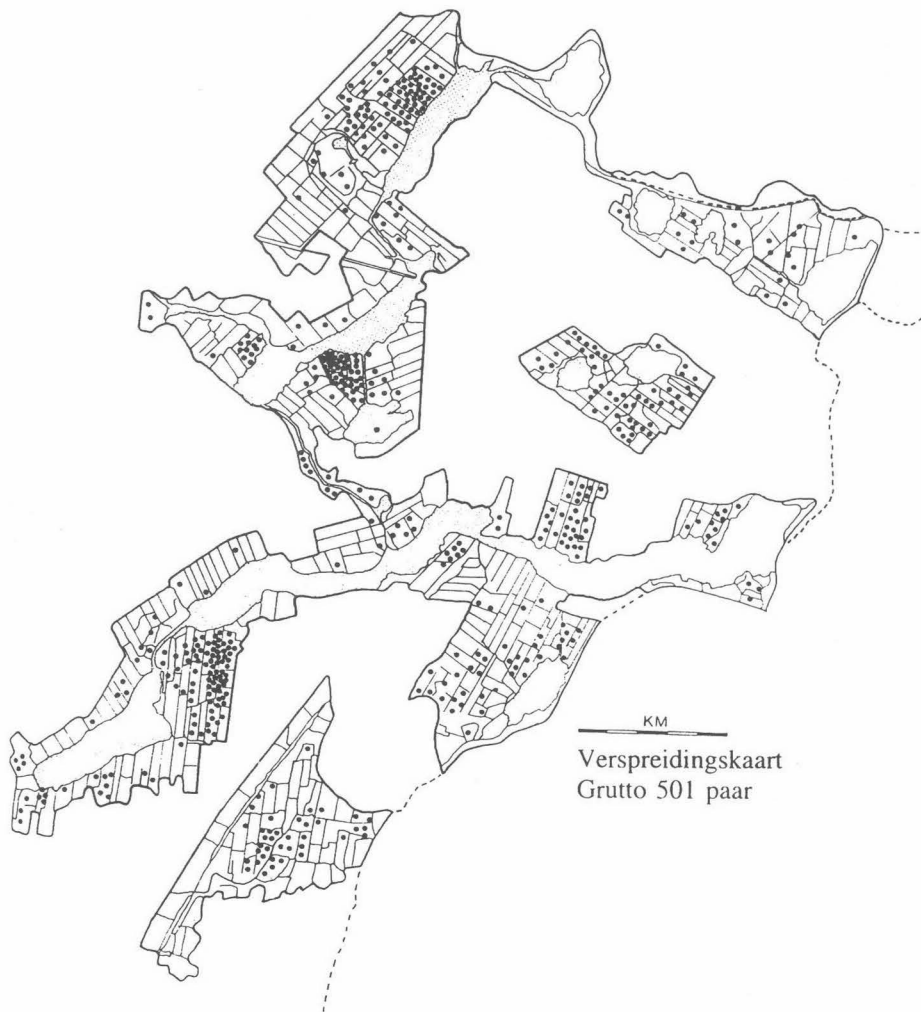
Grutto (501 paar)

figuur 1

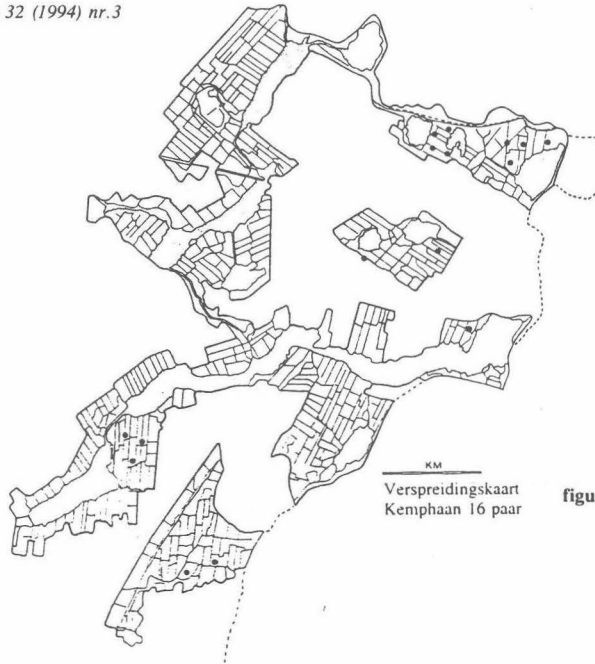
Met zo'n vijfhonderd gruttoparen behoort het Relatienotagebied Waterland-Oost (nog) tot de belangrijkste gruttogebieden van Noord-Holland en zelfs van Nederland. De gemiddelde dichtheid van 83.7 paar/100 ha grasland ligt ver boven de gemiddelden van 32.5 paar/100 ha en 34.3 paar/100 ha die resp. Scharringa (1993) en van Manen (1990) voor de veenweidegebieden van Zaanstreek/Waterland opgeven. Tenminste tien procent van het broedbestand van de Zaanstreek/Waterland (4800-5200 paar) broedt in het dit gebied.

Uit onderzoek van Parmentier & Visbeen (1994) bleek dat de dichtheid aan gevonden nesten op maailand met een beperkt maairegime hoger was dan de gemiddelde nestdichtheid (resp. 108 nesten/100 ha en 53 nesten/100 ha).

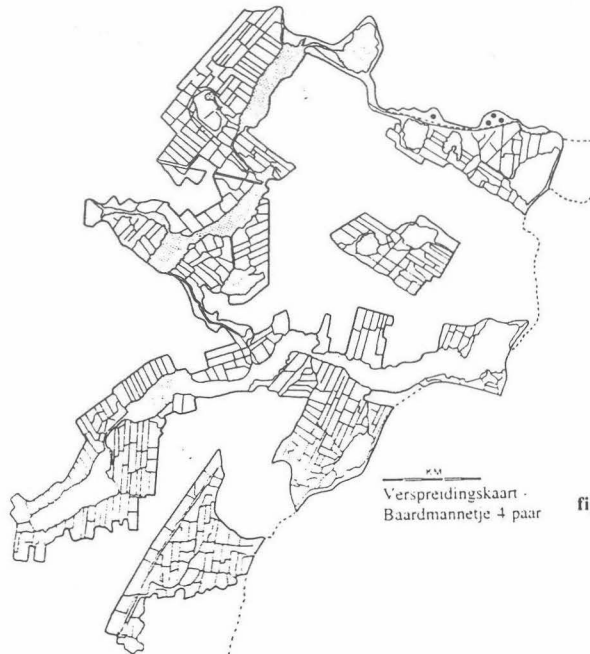
Visbeen & Parmentier vonden in 1993 op maailand overigens een matig uitkomstsucces: 58 %.

figuur 1.

Verspreidingskaart
Kemphaan 16 paar **figuur 2.**

Verspreidingskaart -
Baardmannetje 4 paar **figuur 3.**

Baardmannelje (4 paar)

figuur 3

Baardmanneljes werden alleen waargenomen in de buitendijkse rietvelden. In drie van de vier gevallen handelde het om paren met pas uitgevlogen jongen. Vermoedelijk was 1993 voor Baardmannen een slecht jaar in dit gebied; in het jaar ervoor waren ca. 25 paar in de buitendijkse rietvelden aanwezig, en één binnendijks in de Grote Meer (T. Pieters).

Ontwikkelingen

Gaat het nu goed of juist slecht met de weidevogels in Waterland? In de Zaanstreek is de Grutto in de jaren zeventig bijna gehalveerd, om in de tweede helft van de jaren tachtig weer iets uit het dal te krabbelen (van der Hut 1993). Het is aannemelijk dat dit ook voor Waterland geldt. Systematische tellingen van weidevogels door het Samenwerkingsverband Waterland (let wel: het betreft legsels) wijzen op een gemiddeld genomen stabiele weidevogelpopulatie vanaf ca. 1985 (Guldmond *et al.* 1993, Parmentier & Visbeen 1994).

Rijperweg en Barnegat worden al enige jaren door de provincie geteld (Scharringa 1992). Sedert 1988 is in de deelgebieden Peereboom en De Munt informatie verzameld door SBB of SOVON. De reeks is kort maar suggereert dat de meeste weidevogels in deze tijdspanne stabiel bleven of licht toenamen. De steltlopers (Scholekster, Kievit, Grutto, Kempphaan, Tureluur, Watersnip) blijven min of meer stabiel met flinke schommelingen van jaar tot jaar terwijl de graslandzangers iets toe lijken te nemen (Veldleeuwerik, Graspieper en Gele Kwikstaart).

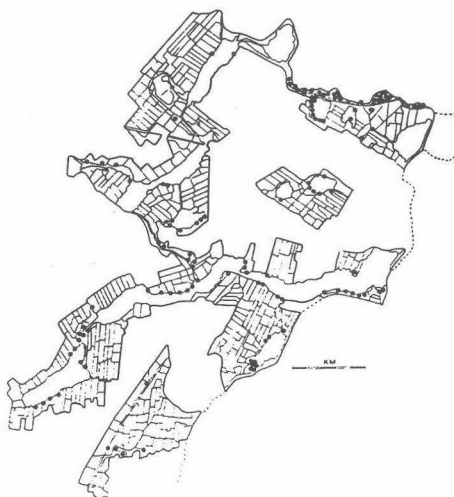
Tabel 2. Landelijke en provinciale betekenis van de Rode Lijst-soorten in Waterland-Oost (N= aantal paren, NH%= procentueel aandeel Waterland in provincie-totaal, NL%= procentueel aandeel Waterland in totaal Nederland). Bronnen: Ruitenbeek *et al.* 1990 & Scharringa 1993.

Gebied	Wtl-Oost N	NH N	NH %	NL N	NL %
Roerdomp	1	13-15	7	150-275	0
Zomertaling	9	200-350	3	1000-1900	1
Kluut	1	900-1500	0	8400-9400	0
Bontbekplevier	1	190-240	0	350-500	0
Kemphaan	16	170-270	7	400-800	3
Watersnip	34	200-330	13	2400-3100	1
Grutto	501	12.400-14.000	4	85-100.000	1
Tureluur	145	4600-5900	3	24-36.000	1
Visdief	50	2000-2500	2	11.14.000	0
Snor	7	150-270	4	1000-1600	1
Rietzanger	128	1800-2700	6	12-18.000	1
Grote Karekiet	5	25-45	14	400-550	1
Baardmannelje	4	60-100	5	1300-2000	0

De betekenis van Waterland-Oost voor broedvogels

In Waterland-Oost komen 13 Rode Lijst-soorten als broedvogel voor (tabel 2). Het broedbestand van Grote Karekiet, Watersnip, Roerdomp, Kempphaan en Rietzanger heeft een belangrijke provinciale betekenis. Landelijk gezien heeft Waterland-Oost grote betekenis vanwege het voorkomen van Kempphaan en in iets mindere mate ook Zomertaling, Watersnip, Grutto, Tureluur, Snor, Rietzanger en Grote Karekiet.

Het gebied is vooral van betekenis voor weidevogels en moerasvogels. De dichtheid aan weidevogels is overal zeer hoog. Voor de overige Rode Lijst-soorten zijn de buitendijkse rietvelden en het Barnegat van belang. Om een indruk te krijgen van het terreingebruik van deze soorten is de verspreiding op een verzamelkaart weergegeven (figuur 4).

figuur 4. Verzamelkaarten van de rodelijst-soorten. excl. weidevogels (stip =territorium)

Woord van dank

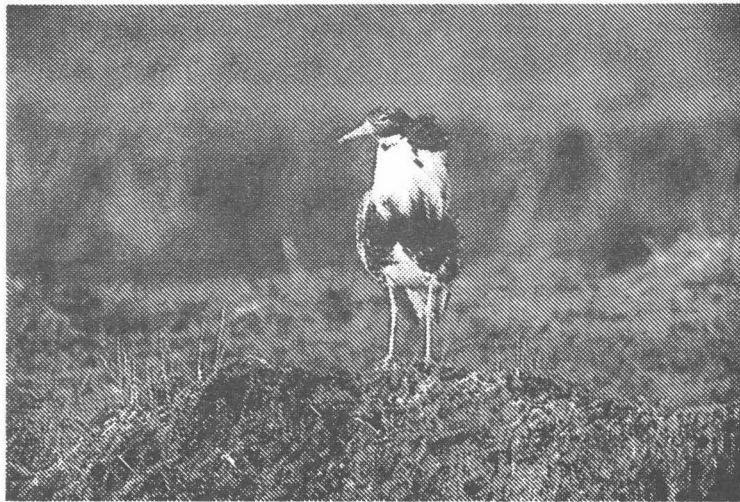
Het veldwerk werd mede uitgevoerd door Ton Pieters (SBB). John van Bette-ray, redacteur van SOVON, stimuleerde me tot het schrijven van dit artikeltje en zorgde voor redactionele ondersteuning.

Rob L. Vogel
afdeling inventarisaties SOVON
Rijksstraatweg 178, 6573 Beek-Ubbergen
tel. 08895-43753

Literatuur

- Anonymus. 1990. Beheersplan voor het beheers- en reservaatgebied Waterland. Gedeputeerde Staten van Noord-Holland.
- van Dijk A.J. 1993. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON, Beek-Ubbergen
- Guldemond J.A., Parmentier F. & Visbeen F. 1993. Meadow birds, field management and nest protection in a Dutch peat soil area. Wader Study Group Bull. 70: 42-48.
- van der Hut R.M.G. 1993. Grutto's in de Zaanstreek: ontwikkeling van de broedvogelstand in de jaren zeventig en tachtig. Graspieper 13: 20-28.
- van Manen W.E. 1990. Broedvogels van het Oostzanerveld en Varkensland in 1990. SOVON-Rapport 90/17. SOVON, Beek-Ubbergen
- Osieck E.R. & Hustings F. 1994. Rode Lijst van bedreigde soorten en blauwe lijst van belangrijke soorten in Nederland. (Techn. Rapport Vogelbescherming Nederland 12) Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- Parmentier F. & Visbeen F. 1994. Weidevogelbescherming en Boerenzwaluwen in Waterland (1993). Samenwerkingsverband Waterland.
- Ruitenbeek W., Scharringa C.J.G. & Zomerdijk P.J. 1990. Broedvogels van Noord-Holland. St. Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland, Assendelft
- Scharringa C.J.G. 1992. Meetnet weidevogels Noord-Holland in 1992. Graspieper 12: 134-140.
- Scharringa C.J.G. 1993. De Grutto in Noord-Holland in 1979-1992. Graspieper 13: 29-36
- Vogel R. L. 1994. Broedvogels van de Relatienotagebieden van Waterland-Oost in 1993. SOVON, Beek-Ubbergen.

Kemphaan *Frank Visbeen*

DONDERVOGELS EN WEIDEVOGELS IN WATERLAND

Bert Kamp

Het Samenwerkingsverband Waterland nam meer dan 10 jaar geleden het initiatief tot nestbescherming. Vogelaars en boeren werken ieder voorjaar samen om tijdens de broedtijd van de weidevogels, die samenvalt met de agrarische voorjaarswerkzaamheden, het broedsucces van deze vogels zo optimaal mogelijk te maken. Dit jaar is het aantal vrijwilligers de tweehonderd benaderd en werken er honderdzestien boeren mee. Er is over en weer veel begrip ontstaan.

Het is verheugend, dat veel inwoners van Waterland zich als vrijwilliger hebben aangemeld. Zij beseffen dat weidevogels en Waterland onafscheidelijk zijn. Zij zien blijkbaar ook de realiteit: boeren moeten leven van hun bedrijf, maar desondanks willen zij graag 'boeren met weidevogels'. De vogels lopen tijdens de voorjaarswerkzaamheden de grootste risico's. Door nesten met stokken te markeren en nestbeschermers te plaatsen en andere kunstgrepen toe te passen, stellen zij de boer in staat de nesten tijdens het landwerk te ontzien. Hierdoor wordt op de beschermde percelen het broedsucces aanmerkelijk verhoogd. De nestverliezen door landwerk en beweiding is circa vijf procent. Op niet beschermde percelen gaat een veel hoger percentage verloren.

Boeren en vogelaars zijn samen actief in april, mei en juni. Meer dan 10.000 uren worden de laatste jaren aan nestbescherming besteed. Vrijwilligers hebben in de loop der jaren duizenden inventarisatieformulieren ingeleverd. Voor elk perceel zijn zo nauwkeurig mogelijk de volgende gegevens bijgehouden: het aantal gevonden nesten per soort; het resultaat; beweidingsdata; maaidatum; en andere landbewerkingen. De analyse van tien jaar weidevogelgegevens beschaamt onze verwachtingen over de ontwikkeling van de weidevogelstand op de beschermde percelen niet. Waterland heeft nog steeds een goede stand en behoort tot de beste weidevogelgebieden in ons land. De Grutto is licht afgenomen, de Kievit is stabiel en de Tureluur is zelfs toegenomen.

De eerst berichten over het zojuist afgesloten broedseizoen 1994 zijn voor de Grutto optimistisch. Er is laat gemaaid waardoor deze opvallende vogel een gunstige rustperiode heeft gehad en de jongenproductie op een behoorlijk peil kon worden geschat. Dit is te danken aan de vrijwilligers die in de kille maand april de gevonden nesten hebben gemarkeerd. Dit was te meer nodig